

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
КАФЕДРА АВІАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З ОПАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**

з дисципліни «Психофізіологія»
за спеціальністю 053 «Психологія»

Укладач:
доцент кафедри авіаційної психології О.В.Сечейко

Методичні рекомендації розглянуті та
схвалені на засіданні кафедри авіаційної
психології

Протокол № _____ від «___» _____ 2021 р.

Завідувач кафедри

Л.В.Помиткіна

**Зразок методичних рекомендацій до
виконання самостійної роботи**

Тема 2.3. Властивості нервових процесів.

План

1. Структура властивостей нервової системи
2. Поняття про первинні і вторинну властивість нервової системи
3. Загальні та парціальні властивості нервової системи та їх мозкова організація.

Література

1. Психофізіологія: Учебник для вузів / Под ред. Ю.А. Александрова. - 3-е изд., доп. и перераб. – СПб.: Питер, 2004. – 464 с
2. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология. – С-Пб. – 2001.
3. Сечейко О.В. Дифференціальна психологія./ Підручник./ О.В.Сечейко .— К.: НАУ, 2014. - 300 с.

Термін *властивості нервової системи* ввів видатний фізіолог *Іван Петрович Павлов* (1849-1936)

при розробці своєї теорії про типи вищої нервової діяльності. З ім'ям цього **ВЧЕНОГО** пов'язані також дослідження в галузі фізіології травлення (Нобелівська премія 1904 р.), рефлексорної діяльності тварин і людини, вчення про першу та другу **сигнальні системи**. Спираючись на вчення І.П. Павлова, Б.М. Теплов та його учень В.Д. Небиліцин сформулювали основні теоретичні принципи та доповнили структуру властивостей нервової системи, створену Павловим, новими елементами.

Б.М. Теплов й В.Д. Небиліцин визначили п'ять *основних принципів* вивчення психофізіологічних відмінностей між людьми, які лежать в основі диференційно-фізіологічних досліджень.

1. Необхідно вивчати окремо кожен з властивостей нервової системи, а не типи ВНД. Б.М.Теплов вважав, що спочатку потрібно описати окремі властивості нервової системи, а вже потім вивчати їх можливі комбінації.

2. Необхідно здійснювати кількісний аналіз, а не опис окремих випадків. Цей принцип орієнтує на об'єктивну природничонаукову парадигму дослідження.

3. Необхідно застосовувати лабораторні методи вивчення психофізіологічних параметрів, а не опис типових поведінкових проявів властивостей нервової системи.

4. Необхідно вивчати тільки мимовільні реакції організму, тобто, елементи довільної прижиттєво сформованої регуляції слід звести до мінімуму.

5. Неприпустимо давати якісну оцінку психофізіологічним параметрам індивідуальних розбіжностей. Кожна з властивостей нервової системи (й будь-яке їх сполучення) не є абсолютно адаптивною або абсолютно дезадаптивною і може набувати позитивного або негативного значення, залежно від вимог середовища. Це означає, що не існують такі властивості нервової системи, які перешкождали б високим досягненням у всіх видах діяльності, і немає таких властивостей нервової системи, які автоматично обумовлювали б високу ефективність виконання будь-якої діяльності.

Найбільш повну й логічно струнку структуру властивостей нервової системи запропонував В.Д. Небиліцин (1966). У теорії І.П. Павлова були визначені три властивості нервової системи – сила, рухливість та врівноваженість, які мали статус

рівнозначних. В.Д. Небілицин ввів до своєї структури ще дві властивості – лабільність і динамічність, а також поділив усі зазначені властивості на первинні й вторинні.

До *первинних властивостей* він відніс ті, які безпосередньо характеризують процеси збудження і гальмування – силу, рухливість, лабільність та динамічність. Розглядаючи кожну з них окремо відносно процесу збудження і відносно процесу гальмування, вчений отримав вісім первинних властивостей: силу процесу збудження; силу процесу гальмування; рухливість процесу збудження; рухливість процесу гальмування; лабільність процесу збудження; лабільність процесу гальмування; динамічність процесу збудження; динамічність процесу гальмування.

До *вторинних властивостей* В.Д.Небілицин відніс показники врівноваженості процесів збудження і гальмування відносно первинних властивостей, тобто коефіцієнт їх співвідношення – баланс. Таким чином, існує чотири вторинні властивості нервової системи: баланс сили; баланс рухливості; баланс лабільності; баланс динамічності.

Отже, маємо 8 первинних і 4 вторинні властивості нервової системи, а значить, 12 показників, що характеризують особливості функціонування нервової системи. Їхні комбінації можуть дати близько 120 різних варіацій типів ВНД. Стає очевидним, що 4 основні типи ВНД, визначені І.П. Павловим, є надто спрощеною класифікацією, яка не охоплює весь спектр індивідуально-типологічних розбіжностей.

Одним з найбільш актуальним теоретичним питанням диференціальної психофізіології став *феномен парціальності* прояву основних властивостей нервової системи. В.Д. Небілицин відзначав, що парціальні властивості, які дійсно характеризують аналізаторну систему, навряд чи відображають нейрофізіологічні особливості індивіда з усіма його загальними аспектами поведінки та особливостями перебігу психічних процесів. Тож він висунув гіпотезу про існування загальних властивостей нервових центрів, пов'язаних з регулюючою системою мозку в цілому. На відміну від аналізаторної, ця система не має прямого відношення до переробки сенсорних подразників.

Загальні властивості нервової системи В.Д. Небілицин розглядав як комплексні, що включають в себе такі рівні центральної нервової системи: *лобну кору, лімбічну систему, ретикулярну формацію*.

Парціальні властивості являють собою функції рецептивної системи (сенсорної) і виступають як мозкові задатки розвитку спеціальних проявів психіки, що належать до структур сенсорного апарату.

Термінологічний словник

Первинні властивості нервових процесів, вторинна властивість нервових процесів, загальні та парціальні властивості нервових процесів, диференціальна психофізіологія.

Питання для самоперевірки

1. Поясніть суть терміну властивості нервової системи.
2. Розкрийте послідовність та зміст основних етапів розвитку теорії І.П. Павлова про типи ВНД.
3. Простежте напрями розвитку концепції властивостей нервової системи в науковій школі Теплова-Небілицина.
4. Назвіть основні положення структури властивостей нервової системи, розроблені В.Д. Небілициним. Визначте, які з цих положень і сьогодні залишаються дискусійними для диференціальної психофізіології.
5. Поясніть принцип класифікації властивостей нервової системи на загальні та парціальні.